

**การจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชาวมอญ
ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร¹**

**Knowledge and Cultural Resource Management for Tourism of
the Mon Community in Jed Riew Subdistrict, Ban Phaeo District,
Samut Sakhon Province**

นุชนางค์ ชุมดี² วรมาศ ธัญภัทรกุล³

Nootnapang Chumdee², Woramas Tunpattrakul³

Received: February 13, 2024

Revised: October 3, 2024

Accepted: October 16, 2024

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ การจัดการความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยววิถีมอญ : กรณีศึกษาชุมชนเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณด้าน ววน. ประเภท Fundamental Fund (ผ่านหน่วยงาน) ประจำปีงบประมาณ 2566

² อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Asst. Pro, lecturer of Local History section, Faculty of Archaeology, Silpakorn University)
E-mail: chumdee_n@su.ac.th

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Ph.D., lecturer of English section, Department of Western Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University) E-mail: tunpattrakul_w@su.ac.th.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรม ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจากมุมมองของชุมชนปัญหา โดยใช้กระบวนการค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกับแนวคิดเรื่องการจัดการองค์ความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยศึกษาการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วโดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ ผู้ที่มีบทบาทหรือเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากร รูปแบบกิจกรรมและวิธีการในการจัดการทรัพยากร และเป้าหมายของการจัดการทรัพยากร ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้และทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้ว แบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคอนุรักษวิถีสืบทอด (ทศวรรษ 2490-2540) ยุครื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560) และยุคการศึกษาวิจัยสู่การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (ทศวรรษ 2560-ปัจจุบัน) โดยในยุคที่ 1 และ 2 เป็นการดำเนินการที่มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม ดำเนินการโดยคนในชุมชน มุ่งเน้นการส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง แต่ในยุคที่ 3 ซึ่งเริ่มมีการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและนักวิชาการ เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยชี้ว่าเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันยังไม่เป็นการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อแสวงหามูลค่าทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนของแผนสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวของหน่วยงานรัฐ และชุมชนกังวลว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชน

คำสำคัญ : มอญ, เจ็ดริ้ว, สมุทรสาคร, การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to study the development of Knowledge and Cultural Resource Management for Tourism of the Mon Community in Jed Riew Subdistrict, Ban Phaeo District, Samut Sakhon Province. It investigates the process of knowledge and cultural resource management, and analyzes the problems and obstacles of knowledge and cultural resource management for tourism from the perspective of the community by integrating the local history paradigms with the concept of knowledge and cultural resource management framework. The researcher studies the knowledge and cultural resource management framework of Jed Riew community by considering three main components: agencies who play a key role in resource management, strategies and activities, and the goals of resource management. The study reveals that knowledge and cultural resource management of Jed Riew community can be divided into three phases: Preserving the Way of Life (1947-1997), Reviving Folk Games and Local Wisdoms (1997-2017), and Research and Study on Cultural Management for Tourism (2017-present). The objectives for the first and second phases are to revive and pass on the Mon cultural heritage to the younger generations. Thus, the process of knowledge and cultural resource management in both phases were carried out mainly by local people. However, in the third phase, external agencies and scholars have become involved to help develop the community into cultural tourism sites. Moreover, the study indicates that the current goals of cultural resource management of the Mon at Jed Riew have not yet led to the transformation of the community into a cultural tourist destination or the pursuit of economic benefits. This is

due to the lack of clarity on government agencies' tourism management support plans and the local people concern that tourism activities will affect agriculture, which has been the community's main source of income.

Keywords: Mons, Jed Riew, Samut Sakhon, Cultural Knowledge Management, Cultural Resources Management

บทนำ

ชุมชนมอญของจังหวัดสมุทรสาครนั้นปรากฏหลักฐานยืนยันการตั้งถิ่นฐานนับเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่สำหรับชุมชนมอญตำบลเจ็ดริ้วนั้น พบว่าเป็นชาวมอญที่อพยพย้ายมาจากชุมชนมอญบ้านเกาะอีกทอดหนึ่งและเริ่มปรากฏหลักฐานการตั้งชุมชนที่มีเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ตั้งแต่ พ.ศ. 2423 ก่อนจะค่อยๆ ขยายเป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ จนกลายเป็นเหมือนศูนย์กลางของชุมชนมอญในจังหวัดสมุทรสาครในเวลาต่อมา โดยมีหลักฐานสำคัญคือการสร้างวัดรามัญวงศาราม (วัดเจ็ดริ้วในปัจจุบัน) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 (สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว, 2530) คุณยายสอาด ร้อยอำแพง หนึ่งในผู้อาวุโสของชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้ให้สัมภาษณ์โดยบอกเล่าถึงความทรงจำในวัยเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่ชาวมอญรุ่นก่อนปลูกฝังกับลูกหลานว่า “ตอนเด็กๆ ย่าเนี่ยบอกมียู่เสมอว่า ถ้าเกิดสงครามจำเป็นต้องกลับเมืองมอญจะเดินไหวหรือ...ข้าวถ้ากินไม่หมดให้เอาไปตากไว้จะได้เก็บไว้ไปกินตอนเดินทาง” (สอาด ร้อยอำแพง, การสัมภาษณ์, พฤศจิกายน 2566) คำบอกเล่าของคุณยายสอาดสะท้อนให้เห็นความสำนึกในฐานะ “ผู้พลัดถิ่น” ของชาวมอญในชุมชนเจ็ดริ้วที่ถูกส่งทอดต่อกันมาโดยไม่เคยขาดช่วงอย่างน้อยนับขึ้นไปได้ถึง 5 รุ่น แม้จะเกิดไม่ทันคราวที่บรรพบุรุษอพยพจากเมืองมอญเข้ามายังฝั่งไทย แต่ชาวมอญเจ็ดริ้วก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตอย่างมอญ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษามอญในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การแต่งกายแบบชาวมอญไปวัด โดยนุ่งผ้าถุงและการห่มสบงที่ปกคลุมคล้ายอย่างมอญ ความเชื่อเรื่องผี การทำพิธีศพแบบมอญ ฯลฯ นั้น (ศูนย์

มานุษยวิทยาสรินธร, ม.ป.ป.) ส่วนหนึ่งก็เป็นอาผลมาจากการยึดมั่นต่อความหวังที่จะได้คืนสู่เมืองมอญที่เป็น “บ้านเกิดเมืองนอน” นั้นเอง หากมองจากมุมมองของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนเจ็ดริ้วนับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของชุมชนชาติพันธุ์ที่สามารถดำรงวิถีดั้งเดิมของตนได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพทั้งในและโดยรอบชุมชน ในช่วงยุคการพัฒนาบ้านเมืองหลัง พ.ศ. 2520 ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นที่และวิถีเกษตรในชุมชนที่เปลี่ยนไป การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมโดยรอบ รวมถึงการพัฒนาถนนสายหลักซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการติดต่อกับสังคมภายนอกทำได้ง่ายและรวดเร็ว ทำให้ทั้งรูปแบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นและวิถีชุมชนมอญดั้งเดิมต่างได้รับผลกระทบอันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตตโต, 2563: 96-102)

แม้จะผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านมาหลายชั่วอายุคน แต่ความพยายามของชุมชนเจ็ดริ้วในการฟื้นฟูวิถีชาวมอญดั้งเดิมเพื่อส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมไปยังลูกหลานชาวมอญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาไม่นับว่ามีรูปแบบ กระบวนการ และพัฒนาการที่น่าสนใจ กิจกรรมทางวัฒนธรรมรวมทั้งสิ่งแสดงอัตลักษณ์ของชาวมอญ ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานรำลึกบรรพชนมอญ การเล่นระบำมอญ การปักผ้าสไบมอญ การสานเสื่อมอญ อาหาร และภาษามอญ ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งจากการริเริ่มของปราชญ์ชาวบ้านและชาวมอญรุ่นกลางในท้องถิ่น (กลุ่มอายุ 50-60 ปี) โดยรับถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและคุ้นเคยกับวิถีวัฒนธรรมมอญมาแต่เดิม และมีวัดเจ็ดริ้วเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนเจ็ดริ้วยังได้รับการส่งเสริมศักยภาพและสนับสนุนองค์ความรู้ในการจัดการวัฒนธรรม ทั้งจากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาครและศูนย์มานุษยวิทยาสรินธร ที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลจากการวิจัยและการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น (ดูรายละเอียดการวิจัยที่ผ่านมาใน กรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู และคณะ, 2555,

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิมณี, 2560, ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2561, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร, 2562)

การเรียนรู้และจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วนั้น นอกจากจะมุ่งฟื้นฟูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการอนุรักษ์แล้ว ยังมีความพยายามทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการที่จะพัฒนาองค์ความรู้ที่มีให้กลายเป็นทรัพยากรเพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย ที่ผ่านมามีชุมชนเจ็ดริ้วได้เปิดรับนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชาวมอญตามวาระต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ การตักบาตรน้ำผึ้ง กิจกรรมทางศาสนาของวัดมอญ รวมถึงมีการจัดแสดงสาธิตสิ่งที่น่าสนใจถึงอัตลักษณ์ชาวมอญต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น การทอกละแฉ่วโบราณ การปักผ้าสไบมอญ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่นอกเหนือจากการทำสวนเกษตรกรรมที่เป็นรายได้หลัก

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญโดยชี้ให้เห็นถึงขั้นตอน และวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็นทรัพยากรเพื่อจัดการท่องเที่ยว
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยประยุกต์ใช้กรอบความคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทยต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้แนวคิดและกรอบวิธีการวิจัยแบบประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History Paradigms) ที่ให้ความสำคัญกับการสำรวจและรวบรวมข้อมูลที่ได้จากชุมชนและประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) เป็นหลัก ร่วมกับการสำรวจความเข้าใจและความคิดเห็นของคนในชุมชนเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องความหมายและแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ความหมายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม และความต้องการของคนในพื้นที่ต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการต่อไปนี้

1) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลด้านภูมิทัศน์ชุมชน ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพโดยรวมของชุมชน วัดมอญ พื้นที่เกษตรกรรม และร่วมสังเกตการณ์วิถีชีวิตและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่

2) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับคนในพื้นที่ ประกอบด้วย ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำอาวุโส เยาวชน เกษตรกร เครือข่ายทางวัฒนธรรม เครือข่ายการศึกษา และเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งสิ้น 20 คน

3) สัมภาษณ์บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่นและจากหน่วยงานภายนอกที่ดูแล บริหารจัดการ และให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร วัฒนธรรมอำเภอบ้านแพ้ว องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลเจ็ดริ้ว รวมทั้งสิ้น 10 คน

4) สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น เช่น หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสาครกิจโกศล (จ้อน วรโณ) และพระครูปริยัติสาครกิจ (สมยาฐานัตโต) และเอกสารบันทึกความทรงจำรูปแบบต่างๆ ที่เขียนโดยคนในชุมชน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารราชการของหน่วยงานกระทรวงมหาดไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ถึง พ.ศ. 2520 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจังหวัดสมุทรสาคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และประชากรของตำบล เจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลทั้งในเชิงแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล (Data Triangulation) และการตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์กับข้อมูลทางการของพื้นที่ ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลทุกขั้นตอนดำเนินการโดยคำนึงถึงจรรยาบรรณของผู้วิจัยและการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เริ่มกระบวนการเริ่มต้นเก็บข้อมูลจนถึงผลการวิจัยและมีความถูกต้องสมบูรณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นสาขาวิชาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทำให้มีเอกสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องอยู่พอสมควร ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการสำรวจและวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร” โดย สมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ของ กาญจนา สุคันธสิริกุล (2556) งานวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ของ นิธิภัทร บาลศิริ (2559) งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี” ของ สุกัญญา วงศ์เจริญชัยกุล (2561) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ของ ชณัญญ์ พงศ์ธราธิก (2564)

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่ต้นแบบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม” ของ วรพงศ์ ผูกภู และคณะ (2564) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมชุมชนมอญเจ็ดริ้วโดยตรงนั้นมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และเท่าที่พอจะมีอยู่เป็นการศึกษากิจกรรมเชิงวัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง เช่น “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ของสุดใจ แก้วแวว (2551) ที่ศึกษาความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครเปรียบเทียบกับประเพณีของชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หรืองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวงดนตรีเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ของพรทิพย์ พร้อมมูล (2552) ที่ศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวงดนตรี บทเพลงและบทบาทของวงเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสุขภาพดีด้วยวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนมอญ โดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ระยะที่ 1” ของกรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู และคณะ (2555) ศึกษาผลจากสภาพทางกายภาพ วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์มอญ ตำบลเจ็ดริ้ว ที่มีต่อสุขภาวะของชาวมอญในชุมชน

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมโดยรวมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ของกาญจนา แก้วพึ้ง (2558) ซึ่งมุ่งศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประกอบกับวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่าชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนริมน้ำที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยผสมมอญอาศัยอยู่ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริม

ศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการวัฒนธรรม” ของชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2561) ที่มุ่งศึกษาศักยภาพในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนแนวทางการส่งเสริมศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้ที่เปิดให้ชุมชนและชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนร่วมกับนักวิชาการ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมอญเจ็ดริ้วเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เพราะมีทั้งวิถีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวมอญที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน และภูมิปัญญาที่โดดเด่น เช่น การปักผ้าสไบมอญ การสานเสื่อมอญ ฯลฯ

นอกจากงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนมอญเจ็ดริ้วโดยตรงแล้ว ชุมชนฯ ยังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญและ/หรือพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครในมิติต่าง ๆ อีกด้วย ได้แก่ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่วิจัยในโครงการวิจัยชุด “ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษา ภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว” ของตรึงใจ หุตางกูรและคณะ (2560) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ที่มาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว หรือในโครงการวิจัยเรื่อง “การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ในอำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว” ของสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิมณี (2560) ซึ่งสำรวจและรวบรวมข้อมูลประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ รวมถึงการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ศึกษาในกลุ่มน้ำท่าจีนตั้งแต่อดีตจนถึงการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นแรงงานข้ามชาติกลุ่มต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งผลของการทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเกี่ยวกับการอพยพถิ่นฐานของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในฐานะชุมชนชาติพันธุ์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตในยุคสมัยต่างๆ

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน พบว่ายังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาศักยภาพของการจัดการวัฒนธรรมในลักษณะที่ครอบคลุมวัฒนธรรม

ด้านต่างๆ อย่างครบถ้วนทุกมิติ อีกทั้งขาดการศึกษาการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนในเชิงพัฒนาการ ที่สำคัญคือ ยังไม่ปรากฏกรณีศึกษาของชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมเหมาะสมแทบทุกด้าน แต่คนในชุมชนกลับเป็นฝ่ายไม่ต้องการให้มีการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างที่เกิดขึ้นกับกรณีของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว สมุทรสาครมาก่อน

แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยมาเป็นเวลานาน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นจุดขายหลักมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม กระแสตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมและแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่ขยายตัวอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดเงื่อนไขการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เช่น การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การจำกัดพื้นที่เข้าถึง รวมถึงการปิดพื้นที่ในช่วงฤดูต่าง ๆ เพื่อให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟู ฯลฯ ในขณะที่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจยังคงต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวที่พึงพิงทรัพยากรทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ที่ผ่านมามีภาครัฐได้พยายามที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาวัตกรรมการท่องเที่ยว บุกเบิกผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเสริมกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และกระจายรายได้ด้านการท่องเที่ยวสู่ท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ ทั้งนี้ โดยมีฐานคิดสำคัญ คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) และการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวที่เปี่ยมความหมาย (Meaningful Travel) ซึ่งจะทำได้สำเร็จได้ด้วยการดึงเอาชุมชนท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงลึก เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไป ‘รับทราบ และมีส่วนร่วม’ กับผู้คนและสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตลอดจนกิจกรรมเชิง

วัฒนธรรม ประเพณี เรื่องเล่า การละเล่น วิถีชีวิต ฯลฯ ของชุมชนอย่างใกล้ชิดลึกซึ้ง (ชนัญ วงศ์วิภาค, 2558) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่นอกเส้นทางท่องเที่ยวหลัก

ในความเป็นจริงแล้ว แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวที่ยกชูวัฒนธรรมเป็นจุดขายนั้นไม่นับว่าเป็นของใหม่สำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย แต่เป็นแนวทางที่มีการผลักดันในระดับนโยบายชาติมาอย่างยาวนาน หลักฐานที่ชัดเจนที่สุดคือการบรรจุแนวคิดดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ฉบับที่ 8 – 10 (2540 - 2554) โดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยว เน้นการส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวรวมถึงบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชน (กาญจนา สุคนธ์สิริกุล, 2556) หากพิจารณาจากปรัชญาการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ จะเห็นได้ว่าแต่เดิมนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ในประเทศไทยเป็นผลมาจากการพยายามสนองตอบนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ โดยเพิ่มเติมองค์ประกอบด้านการให้ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางเข้ามา เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายกระจายอำนาจซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในช่วงสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายรัฐกลับมุ่งไปที่ชุมชนที่มีความพร้อมใน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต ภูมิปัญญา งานประเพณี พิธีกรรม ที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน 2) มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน มีภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว และ 3) มีความพร้อมด้านการบริหารจัดการ มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และได้รับการประเมินจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวว่ามีความเหมาะสม (กาญจนา สุคนธ์สิริกุล, 2556) เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดตั้งต้นตามแผนพัฒนาฯ กับข้อจำกัดในการปฏิบัติจริง เพราะถึงแม้จะมีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่มีทุนทางวัฒนธรรมเพียงพอ แต่การที่จะมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวถึงขั้นที่จะได้รับการรับรองจากหน่วยงานของรัฐนั้นกลับต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่ชุมชนไม่สามารถ

บริหารจัดการให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยตนเอง ยังไม่รวมถึงหลายกรณีที่นโยบายการพัฒนาในแง่มุมอื่น ๆ ของรัฐได้กลายเป็นเหตุที่ทำให้ชุมชนสูญเสียคุณสมบัติดั้งเดิมของตนเองเสียเอง เช่น การจัดการผังเมืองที่มุ่งส่งเสริมการขยายตัวของอุตสาหกรรม ทำให้ชุมชนตกอยู่ในวงล้อมของโรงงานอุตสาหกรรมและต้องเผชิญกับปัญหาด้านมลพิษ การกำหนดเขตเศรษฐกิจ การตัดถนนผ่านชุมชน หรือแม้แต่ความไม่แน่นอนของแนวทางส่งเสริมการเกษตรในแต่ละพื้นที่ ฯลฯ เหล่านี้ นอกจากจะทำให้ชุมชนมีลักษณะทางกายภาพที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นเหตุให้เกิดการตัดตอนทางวัฒนธรรม ทำให้การดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมและการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไม่อาจทำได้

นอกจากนี้การทุ่มเทความช่วยเหลือให้กับชุมชนที่ ‘มีความพร้อม’ ยังทำให้ชุมชนขนาดเล็กขาดโอกาสและองค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตนเอง ในขณะที่ชุมชนที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยพึ่งพิงการสนับสนุนจากรัฐเป็นหลักยังมักจะได้รับพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งเป้าไปที่การสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยละเลยความต้องการของชุมชน ส่งผลให้ไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่มักจะถูกวัดประเมินด้วยตัวเลขผลตอบแทนยังส่งผลให้ความหมายในมิติอื่น ๆ ของการศึกษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น มิติของการอนุรักษ์ หรือการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่ได้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่าง ‘คุ้มค่า’ ถูกมองข้าม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่ยังคงไม่สามารถหลอมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ได้ แต่กลับเป็นกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่หากประสบความสำเร็จก็จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน ทำให้หลายชุมชนไม่สามารถหรือล้มเลิกความพยายามที่จะผลักดันตนเองไปสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการศึกษา

1. พัฒนาการการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วผ่านการรับรู้ของชุมชน โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ 1) ผู้ที่มีบทบาทหรือเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากร 2) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการในการจัดการทรัพยากร และ 3) เป้าหมายของการจัดการทรัพยากร ผลการศึกษพบว่า พัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

(1) ยุคอนุรักษ์วิถีชีวิต (ทศวรรษ 2490-2540)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากชุมชนพบว่าความพยายามในการผลักดันให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมมอญในเจ็ดริ้วน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงที่พระครูสาครกิจโกศล (พระอาจารย์จ้อน - นามเดิม จ้อน ขะมิ) เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดรามัญวงศารามระหว่างปี พ.ศ. 2488 – 2528 โดยมีพระภิกษุและวัดเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ พระอาจารย์จ้อน ซึ่งได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในฐานะ “พระนักพัฒนา” มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ทั้งทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น การบูรณะวัดรามัญวงศาราม การอนุรักษ์การแต่งกายอย่างมอญโดยชักชวนให้ชาวบ้านนุ่งผ้าถุงห่มสไบมอญเมื่อไปวัด ฯลฯ และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ให้พระภิกษุสวดมนต์เป็นภาษามอญ สนับสนุนให้ชาวบ้านที่ใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวัน เป็นต้น (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตตโต, 2563: 38) โดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การอนุรักษ์วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมมอญให้คงอยู่ในท้องถิ่น นับว่าเป็นการจัดการเชิงอนุรักษ์ด้วยการทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์หลอมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คนอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวหรือการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

(2) ยุครื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560)

การรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมชาวมอญเจ็ดริ้วจากมุมมองการรับรู้ของชาวบ้านในชุมชนเริ่มปรากฏเมื่อมีการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญเจ็ดริ้ว” ขึ้นในโรงเรียนเจ็ดริ้ว พ.ศ. 2540 ได้ โดยมีครูบ๋อง หังเสวก เป็นผู้นำคนสำคัญในการผลักดันให้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวมอญให้กับคนในชุมชนและเด็ก ๆ ในโรงเรียน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป. ; บ๋อง หังเสวก, การสัมภาษณ์, 2566) จากนั้นกระบวนการฟื้นฟูและจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้วเริ่มขึ้นอีกครั้งอย่างในช่วงทศวรรษ 2550 โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการตั้งกลุ่มส่งเสริมและอนุรักษ์การเล่นโบราณของชาวมอญ ได้แก่ กลุ่มตะแยมมอญ และกลุ่มสะบ้ามอญ กับการจัดให้มีการเล่นทั้งสองชนิดขึ้นในงานของชมรมผู้สูงอายุและงานประเพณีสังกรานต์ประจำปี พ.ศ. 2547 หลังจากนั้น การเข้ามาของนักวิชาการผู้มีความสนใจในภูมิปัญญาอัตลักษณ์ของชาวมอญอย่างสุกัญญา เบาเนต ในช่วงปี พ.ศ. 2550 เพื่อศึกษาวัฒนธรรมสโม่มอญทั้งในฐานะงานหัตถศิลป์และประเพณีการแต่งกายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเจ็ดริ้วหันมาให้ความสนใจศึกษาและร่วมกันรื้อฟื้นงานปักสโม่มอญและการแต่งกายด้วยสโม่มอญในวาระต่าง ๆ ก่อนจะขยายความสนใจไปสู่ภูมิปัญญาที่แสดงอัตลักษณ์มอญในด้านอื่นๆ ในเวลาต่อมา (สำเนา พุกผาสุก, การสัมภาษณ์, 2566) ในช่วงเวลานี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญที่ดำเนินงานในลักษณะกลุ่มงานแม่บ้าน เช่น กลุ่มปักสโม่มอญ กลุ่มสานเสื่อกมมอญ กลุ่มอาหารมอญ กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีมอญ ฯลฯ จนนำไปสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเจ็ดริ้วขึ้นภายใต้การนำของคุณสำเนา พุกผาสุก ในปี พ.ศ. 2553 เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2562)

นอกจากนี้ ยังเริ่มเห็นถึงความพยายามของหน่วยงานภายนอกอย่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ ในการเข้ามาช่วยผลักดันการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมด้านการละเล่นของมอญให้เป็นสินค้า

การท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การให้ทุนสนับสนุนและประชาสัมพันธ์การจัดงาน “เล่นสะบ้า ร้องทะเล แลเจ็ตรั่ว” ซึ่งจัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 โดยระบุถึงจุดประสงค์ของการจัดงานว่า “เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการเล่นของชาวมอญ และสนับสนุนการท่องเที่ยว” (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตโต, 2563: 48-54) การได้รับเงินทุนและการสนับสนุนประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภายนอกตามนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐ ประกอบกับการดำเนินกิจกรรมอย่าง กระตือรือร้นของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้น ทำให้ชุมชนมอญเจ็ตรั่วกลายเป็น ชุมชนที่มีความโดดเด่นในด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในหมู่มุสลิมชาวมอญ ในประเทศไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

(3) ยุคการศึกษาวิจัยสู่การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (ทศวรรษ 2560-ปัจจุบัน)

ใน พ.ศ. 2560 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร โดยตรงใจ หุตางกูร และคณะ ได้เข้าไปใน ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มอญของชุมชนเจ็ตรั่ว เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษา ภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว” และเป็นข้อมูลสำหรับ “คลังข้อมูลชุมชน” สำคัญ ได้แก่ ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลเชิงวัฒนธรรมขนาดใหญ่ที่สำคัญ เมื่อวิถี วัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ตรั่วได้รับการศึกษาวิจัยและการจัดการในฐานะทรัพยากรทางวัฒนธรรม อย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ มีการเผยแพร่ในวงวิชาการและสังคมภายนอก อย่างกว้างขวาง ประกอบกับความสำเร็จในการจัดกิจกรรมของชุมชนช่วงก่อนหน้านี้ ทำให้ ชุมชนมอญเจ็ตรั่วได้รับการคัดเลือกให้จัดงานวันรำลึกบรรพชนมอญ ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของ กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ใน พ.ศ. 2561 การเป็นเจ้าภาพจัดงานสำคัญครั้งนั้น ได้กลายเป็นแรง กระตุ้นที่ทำให้ชาวมอญในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ที่ห่างหายจากวัฒนธรรม รากเหง้าไปแล้ว เกิดสำนึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นคนมอญของตนเอง ในช่วงเวลานั้น

พบว่ามีคนรุ่นใหม่สนใจกลับไปศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมมอญเจ็ดริ้ว รวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนมากขึ้น ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2560-2561 นี้เองที่เกิดความพยายามทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการผลักดันให้ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีตามวาระต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ การดักบาตรน้ำผึ้ง และเทศกาลงานบุญอื่นๆ มีการจัดแสดงสาธิตภูมิปัญญาและการละเล่นแบบมอญเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เช่น การปักสไบมอญ การห่มสไบมอญ การสานเสื่อกก การกวนกละแหมแบบโบราณ การแสดงทะเลมอญ การละเล่นสะบ้ามอญ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเจ็ดริ้วที่ถูกจุดประกายขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ นี้ กลับซบเซาลงอย่างกะทันหันจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และยังไม่มีการฟื้นตัวขึ้นจนปัจจุบัน

2. กระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญ

สำหรับกระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีการจัดการความรู้และการดำเนินงานที่แตกต่างกันในแต่ละยุค ดังนี้

ใน ยุคอนุรักษ์วัฒนธรรม (ทศวรรษ 2490-2540) พบว่ากระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดมอญ มีพระอาจารย์จ้อนและพระภิกษุในวัดมอญเป็นแกนนำหลัก แต่ไม่ได้เป็นไปในลักษณะของกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม แต่เป็นความพยายามของพระอาจารย์จ้อนในการรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญที่กำลังมีแนวโน้มจะสูญหายให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายแบบมอญ การสวดมนต์ด้วยภาษามอญ รวมถึงการใช้ภาษามอญในการสนทนาในชีวิตประจำวัน บทบาทของชาวบ้านในกระบวนการยุคแรกนี้ จึงเป็นไปในลักษณะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามวาระที่วัดจัดขึ้น ทั้งนี้ การที่ชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบในเวลานั้น เนื่องจากเห็นว่ายังมีความจำเป็นด้านเศรษฐกิจและความต้องการพัฒนาด้านอื่นๆ อยู่อีกมากไม่ว่าจะเป็น ระบบสาธารณสุขโรค หรือการศึกษาในชุมชน ทำให้การจัดการทรัพยากร

วัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องรอง และแม้ว่าความพยายามในการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะขาดช่วงไปอย่างน่าเสียดายหลังจากที่พระอาจารย์จ้อนมรณภาพใน พ.ศ. 2528 เพราะไม่มีผู้นำชุมชนที่จะเข้ามาสานต่อ ประกอบเข้าสู่ยุคที่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่พากันหลั่งไหลออกจากชุมชนเพื่อไปแสวงหาโอกาสด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ แต่วิถีมอญดั้งเดิมหลายอย่างที่ได้รับการรื้อฟื้นมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ชาวมอญเจ็ดริ้วถือปฏิบัติสืบต่อมาจนปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้สูงอายุ

เมื่อมาถึงยุคหรือพื้นที่การละเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนขึ้น โดยย้ายศูนย์กลางจากวัดมอญ ไปเป็นการดำเนินงานโดยผู้นำชุมชนด้านวัฒนธรรมและโรงเรียนเป็นหลัก ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนคนสำคัญ ได้แก่ ครูบั่งอรร หังเสวก ซึ่งเป็นผู้นำในการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญเจ็ดริ้ว” ขึ้นในโรงเรียนเจ็ดริ้ว เมื่อ พ.ศ. 2540 โดยใช้พื้นที่ของโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม และคุณสำเนา พุกผาสุก ซึ่งริเริ่มจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเจ็ดริ้วขึ้นภายใต้เมื่อปี พ.ศ. 2553 องค์กรชุมชนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์หลักในการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป โดยไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเป็นหลัก ในยุคนี้นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้ โดยมีการสะสมข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวมอญ เพื่อจัดแสดงในศูนย์เรียนรู้ฯ พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุจัดแสดงต่างๆ หลังจากทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา เริ่มต้นจากการรวมตัวของชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสไบมอญอยู่เดิมโดยคุณสำเนา พุกผาสุกเป็นผู้นำ จัดให้มีการรวบรวมและแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา เช่น ลวดลายปักแบบดั้งเดิม รวมถึงวิธีการตัดเย็บ อีกทั้งยังริเริ่มให้มีการศึกษาลวดลายใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ให้ลายปักมีความทันสมัย เหมาะสำหรับการผลิตเพื่อจำหน่าย มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องสไบมอญ โดยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ในชุมชน ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมสไบมอญ และสนับสนุนให้มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสำคัญของการ

จัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมในระยะนี้อยู่ที่การส่งต่อองค์ความรู้และวัฒนธรรม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปยังคนรุ่นหลังเป็นหลัก

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในยุคที่รื้อฟื้นการละเล่นและภูมิปัญญานี้ ศูนย์กลางของการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้วได้เปลี่ยนจากวัด ซึ่งดำเนินการโดยพระภิกษุ ไปสู่องค์กรท้องถิ่นที่มีการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์เชิงวัฒนธรรมโดยตรงร่วมกับโรงเรียน กิจกรรมต่างๆ ออกแบบและดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างครูและปราชญ์ชุมชนเป็นหลัก โดยชาวบ้านและชุมชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการความรู้และทรัพยากร วัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม คงเป็นแต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือจัดกิจกรรมตามท้องที่องค์กรท้องถิ่น หรือโรงเรียนออกแบบ และขอความร่วมมือ เช่น การเข้าไปช่วยสาธิตการละเล่น หรือการร่วม แต่งกายแบบมอญเมื่อเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้มีถือได้ว่าชุมชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ เป้าหมายของการรื้อฟื้นการละเล่นและภูมิปัญญามอญได้เพิ่มเติมจากการดำรงวิถีชีวิตของ ชุมชนในยุคอนุรักษ์วัฒนธรรม ไปสู่การศึกษาเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์และต่อยอดองค์ความรู้ โดยนำเอากระบวนการจัดการความรู้มาใช้ อีกทั้งยังขยายไปสู่มิติเชิงเศรษฐกิจในแง่ของการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ รวมถึงการพัฒนาสังคมในแง่ของการส่งเสริมบทบาท สตรีและกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

การจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ก่อรูปขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงยุค รื้อฟื้นการละเล่นและภูมิปัญญานี้ ได้ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความสนใจในวัฒนธรรมมอญท้องถิ่น ของชุมชนเจ็ดริ้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการ จนนำไปสู่ **ยุคการศึกษาวิจัยสู่การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว** (ช่วงต้นทศวรรษ 2560) ในยุคนี้ กระบวนการจัดการ ความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและ/หรือองค์กรภายนอก เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลเจ็ดริ้ว ทั้งในแง่ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งได้จากวิจัยของนักวิชาการภายนอก และ ยิ่งไปกว่านั้น คือการสนับสนุนด้านเงินทุนจากองค์กรต่างๆ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรม

เชิงวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การสนับสนุนดังกล่าวมาพร้อมกับนโยบายทางเศรษฐกิจโดยมีการท่องเที่ยวชุมชนเป็นแนวคิดสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและความต้องการขององค์กรต่างๆ ในการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่น บทบาทของชุมชนและชาวบ้านจึงกลายเป็นผู้ให้ข้อมูลกับบุคคลภายนอก ทำให้วัฒนธรรมมอญเจ็ดริ้วได้รับการพิจารณาในฐานะสินค้าเชิงวัฒนธรรม มีความพยายามที่จะผลักดันให้เปิดชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวจากภายนอก เช่น การจัดการการท่องเที่ยว การเปิดที่พักแบบโฮมสเตย์ ฯลฯ

3. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้ง 3 ยุค รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชนมอญบ้านเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครเพื่อให้เห็นถึงปัจจัยที่กำหนดทิศทางและความเป็นไปได้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน โดยอาศัยแนวทาง SWOT Analysis พบว่า ชุมชนมอญเจ็ดริ้วมีจุดแข็ง (Strength) คือ วิถีวัฒนธรรมมอญที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน มีบุคลากรที่สามารถสื่อสาร บอกเล่า และนำเสนอเนื้อหาด้านวัฒนธรรมได้อย่างเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชนยังคงดำรงชีวิตตามวิถีมอญดั้งเดิม มีกลุ่มผู้นำและปราชญ์ท้องถิ่นที่ผลักดันการพัฒนาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการจัดการองค์ความรู้ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนกลาง

อย่างไรก็ตาม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วมีจุดอ่อน (Weakness) เชิงกายภาพที่ทำให้ยากต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากตำบลเจ็ดริ้วไม่มีระบบขนส่งมวลชนที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าไปในพื้นที่อาจจำเป็นต้องมียานพาหนะส่วนบุคคล นอกจากนี้ พื้นที่ของตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่ห่างกัน ประกอบกับสภาพพื้นที่แบบท้องร่องสวนทำให้การเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งค่อนข้างลำบากและใช้เวลานาน ส่งผลให้การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้ วัดจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมหลักเพียงแห่งเดียวของชุมชนไปโดยปริยาย และนักท่องเที่ยวไม่สามารถท่องเที่ยวเรียนรู้ได้อย่างครอบคลุมได้ภายในวันเดียว

ในแง่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วยังขาดการระดมความคิดเห็นร่วมกันในระดับชุมชน ทำให้ไม่เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความต้องการของชุมชนโดยรวม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อบูรณาการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนนับเป็นกระบวนการสำคัญของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบและสามารถร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ได้อย่างมีศักยภาพ นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่ในชุมชนเจ็ดริ้วยังคงพึ่งพาการวางแผนจัดการและออกแบบกิจกรรมโดยกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คน แล้วจึงค่อยประสานขอความร่วมมือไปยังกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้เข้าร่วมจัดกิจกรรมตามที่ได้รับคำร้องขอ

สำหรับโอกาส (Opportunities) ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่นอกเหนือไปจากวิถีวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นและภูมิปัญญามอญ ที่มีการส่งเสริมมาก่อนหน้านั้นแล้ว ชุมชนเจ็ดริ้วยังมีความน่าสนใจในแง่ของการเป็นชุมชนเกษตรกรรมแบบผสมผสานที่ประสบความสำเร็จ มีภูมิทัศน์สวยงาม ทั้งสวนผลไม้ สวนกล้วยไม้ ลำคลองที่ผ่านกลางชุมชน และวิถีชีวิตริมน้ำที่ยังคงมีให้เห็น เหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเกษตรวัฒนธรรม

ปัญหาและอุปสรรค (Threats) ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องโดยที่ผ่านมา ชุมชนต้องขอให้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานส่วนภูมิภาค เพื่อใช้เป็นทุนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมักจะได้รับอนุมัติตามวาระเทศกาล

สำคัญ ๆ เท่านั้น ไม่ใช่การสนับสนุนในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ยากต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การผลักดันชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งที่ชุมชนมีความพร้อมทั้งด้านศักยภาพและทรัพยากรที่เหมาะสมในแทบจะทุกด้าน ก็คือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมของบ้านเจ็ดริ้ว เนื่องจากชุมชนมีอาชีพหลักเป็นการทำสวนเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งต้องการการบำรุงดูแลต่อเนื่องตลอดทั้งปี อีกทั้งอาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนสูงเป็นที่น่าพอใจ เพียงพอที่จะเป็นรายได้หลักของชุมชนอยู่แล้ว ทำให้ชาวบ้านไม่เห็นความจำเป็นของการผลักดันให้ชุมชนพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีก เพราะนอกจากการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวจะต้องใช้เวลาแล้ว ยังให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรกรรม สำหรับการผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเกษตรวัฒนธรรม ก็ไม่เป็นที่สนใจของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านไม่จำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากการเปิดสวนให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม อีกทั้งมีความวิตกว่าการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนเกษตรวัฒนธรรมในพื้นที่เพาะปลูกของตนแล้วจะส่งผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตรซึ่งเป็นรายได้หลัก ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้นำในการอนุรักษ์และจัดการความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มข้าราชการ หรือมีอาชีพที่ได้รับตอบแทนแน่นอน โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมหลัก

บทสรุป

สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลในพื้นที่ คือ เป้าหมายของการพัฒนาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันนั้นไม่ใช่เพื่อมุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แม้ว่าชุมชนเจ็ดริ้วมีทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชนมอญ ประเพณีเทศกาลที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ มีการเข้ามาของภาคส่วนวิชาการ มหาวิทยาลัย รวมทั้งนักวิชาการท้องถิ่น แต่

ปัจจัยสำคัญคือ ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีความแข็งแกร่งเป็นทุนเดิมจากการทำเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งไม่เพียงต้องใช้เวลาในการบำรุงดูแลอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี แต่ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าหากมีการพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรซึ่งเป็นรายได้หลัก ไม่ว่าจะผลกระทบเชิงกายภาพที่เกิดจากนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพาะปลูก ทำให้เกิดความเสียหายกับพืชผล หรือการที่ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรต้องเสียเวลาในการดูแลพืชสวน มาต้อนรับหรือจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า นอกจากนี้ ความร่วมมือและการสนับสนุนจากภายนอก ที่เป็นแหล่งทุนสำคัญในการส่งเสริมการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวนั้นไม่มีแนวทางที่ชัดเจนต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนไม่มีความมั่นใจที่จะดำเนินการต่อไป

ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วจึงยังคงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความยึดมั่นพันผูกกับวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องเตือนใจถึง “แผ่นดินถิ่นเกิด” ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่งทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสายผ่านเรื่องเล่าชุมชน หากพิจารณาจากมุมมองความสำเร็จด้านการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวตามแนวนโยบายของรัฐ หรือวัดประเมินจากมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ แน่แน่นอนว่าสิ่งเห็นจากเส้นทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนมอญเจ็ดริ้วอาจถูกประเมินว่ายังไม่ประสบความสำเร็จ แต่หากเรายอมรับว่าองค์ประกอบสำคัญของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอยู่ที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย ออกแบบ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าชุมชนเจ็ดริ้วเป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่น่าสนใจว่า การให้ความสำคัญกับความต้องการของชุมชนและให้การสนับสนุนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเองนั้นอาจจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้

รายการอ้างอิง

- กรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู, สมจิตร บุญน้อย, มณีรัตน์ ทองชีว, สายพิน พลอยบ้านแพ้ว, สมานี ทองมุกดา, นงลักษณ์ ทองเขียว, ตรง พักกาล, สกาวเดือน ร้อยอำแพง, วรรณลิดา มีสมบุญ, กรรณา สมตน, น้ำฝน เกิดคลองตัน, สุวิชา มั่นสัชชัย, ชุมพล สายหยุด และวิภารัตน์ เอื้อพิทักษ์. (2555). รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสุขภาพดีด้วยวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนมอญ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วพึ้ง. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา สุคันธรสิริกุล. (2556) การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี: นครราชสีมา DOI: https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail? Resolve_DOI=10.14457/SUT.res.2013.8
- ชนัญญ์ พงศ์ธราธิก. (2564). การพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนัญญ์ วงษ์วิภาค. (2558). มติการท่องเที่ยววัฒนธรรม. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564 จาก <http://www.sure.su.ac.th:8080 /xmlui/handle/123456789/333>,
- ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). แนวทางการส่งเสริมศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 22 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research /research-item-search.php?ob_id=218

- ตรึงใจ หุตากร, นัทฤศ ยอดราช และธานินทร ลิ้มปิติริ. (2560). **ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษาภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research/research-item-search.php?ob_id=90
- นิธิภัทร บาลศิริ. (2559). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอด วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร** (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พรทิพย์ พร้อมมูล. (2552). **การศึกษาวงดนตรีเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรพงศ์ ผูกภู, ฐิติ ฐิติจำเจริญพร, วุฒิพงษ์ ฉั่วตระกูล, อีสรี แพทย์เจริญ, พินทุสร อ่อนเปี่ยม และ จิตรลดา ปิ่นทอง. (2564). **รูปแบบการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่ต้นแบบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย**. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnic-groups/45>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย**. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/1563>
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2562). **ผ้าปักสไบมอญ งานฝีมือ สร้างรายได้ ของตำบลเจ็ดริ้ว**. สืบค้น 20 ธันวาคม 2566, จาก <https://web.codi.or.th/20190630-6102/>

- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2551). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร**. (รายงานการวิจัย). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิณีย์. (2560). **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ในอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research/research-item-search.php?ob_id=93
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร. (2562). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สาครบุรี**. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.m-culture.go.th/samutsakhon/ebook/B0009/index.html#p=1>
- สฤัญญา วงศ์เจริญชัยกุล. (2561). **การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต)**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุดใจ แก้วแวว. (2551). **การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว. (2530). **งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสาครกิจโกศล (จ้อน วุโณ) ณ เมรุปราสาทลอย วัดเจ็ดริ้ว อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร 8 มีนาคม 2530**.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ (สมยาฐานัตตโต) (2563). **ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร 19 มกราคม 2563**. [ม.ป.ท.].

สัมภาษณ์

ฉลาด ร้อยอำแพง. ปราชญ์อาวุโสบ้านเจ็ดริ้ว. (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2566)

บ้งอร หังเสวก. คุณครูภาษาไทยของโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว. (วันที่ 20 ธันวาคม 2566)

สำเนา พุกผาสุข. ช่างปักผ้าและผู้ริเริ่มการอนุรักษ์ปักผ้าสไบมอญ บ้านเจ็ดริ้ว. (วันที่ 20 ธันวาคม 2566)